

ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

Кухта І.,
м. Ужгород

Постановка проблеми. Туристська галузь на сьогодні найтісніше пов'язана з виходом на міжнародний ринок праці, і її фахівці повинні відповідати світовим стандартам професійної підготовки. Це спонукає до появи сучасних підходів і моделей професійної підготовки, тим більше, що в Україні, на думку фахівців, існує розрив між якістю, яку може забезпечити традиційна фахова підготовка, і тими вимогами, які висуває суспільство до випускника вищої школи [8]. Суспільство сьогодні потребує фахівця, готового пристосуватися до нових потреб життя, оперувати й управляти інформацією, оперативно приймати рішення, навчатися упродовж життя. А це в більшій мірі залежить не від отриманих знань, умінь і навичок, а від ряду інших якостей, для позначення яких і використовуються терміни «компетентність» і «компетенція».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне обґрунтування компетентнісного підходу, а точніше критичний аналіз традиційних стандартів професійної освіти з позицій компетентнісної моделі фахівця знаходимо у працях А.Василюка [2], І.Зимньої [4], Р.Мільруда [7], І.Пометун [9], І.Татаренка [11], О.Хуторського [14] та ін. Пошук уніфікованої моделі підготовки сучасного фахівця у межах європейського освітнього простору спонукає вчених перш за все до упорядкування та приведення до єдиного міжнародного взірця найбільш уживаних педагогічних термінів, до яких відносимо компетентність.

Виклад основного матеріалу. Дослідники виокремлюють три етапи становлення і розвитку в освіті компетентнісних понять [8].

Перший етап (60 – 70-і рр. ХХ ст.) характеризується введенням до наукового обігу категорій «компетенція» та «компетентність» у контексті трансформаційної граматики і теорії навчання іноземних мов. Появу зазначених термінів у понятійному апараті цілого ряду гуманітарних наук (філософії, педагогіки, психології, лінгводидактики, соціології) пов'язують з іменем відомого зарубіжного вченого Н.Хомського. У його концепції вивчення мов зустрічаємо такі поняття: «граматична компетентність», «мовна здатність» (linguistic competence), «мовне застосування», «мовна активність» (linguistic performance).

Пізніше термін «граматична компетентність» був замінений на новий – «комунікативна компетентність», тому що компетентність Н.Хомського, на думку авторів нової термінології, не враховувала позамовний контекст висловлювання та його соціокультурну значущість. А ці ознаки вони вважали більш важливими, ніж граматичну правильність висловлювань, на яку робив акцент вчений [16]. Отже, іншомовна комунікація взагалі та іншомовна комунікативна культура зокрема, передбачають формування компетентності як якості, яка забезпечує їх ефективність.

На другому етапі (80-і рр. ХХ ст.) категорії «компетентність» і «компетенція» почали використовуватися у професійній освіті, у менеджменті, у навчанні спілкування. З'являються дослідження І.О.Зимньої [4], Д.Равена [10], у яких знаходимо нові підходи до поняття «компетентність». Наприклад, за Д.Равеном, компетентність – багаторівневе поняття, яке в своїй структурі об'єднує значну кількість складових компонентів, які можуть відноситися до різних сфер особистості, наприклад когнітивної, емоційної тощо, а тому

компетентності – це умотивовані здатності, які визначають ефективність поведінки людини [10].

Третій, сучасний етап дослідження характеризується появою значної кількості праць, у яких компетентність стає предметом всебічного аналізу та узагальнення, зокрема дослідження А.Маркової [6], Р.Мільруда [7], І.Пометун [9] та ін.

За О.Хуторським, компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, у свою чергу компетенція – сукупність взаємопов'язаних якостей особистості: знань, умінь, навичок та способів діяльності. Вчений вибудовує трирівневу ієрархію компетентностей: ключові (стосуються всіх без винятку навчальних дисциплін), загальнопредметні (стосуються певного циклу навчальних дисциплін чи освітніх галузей) та предметні (для кожної навчальної дисципліни) [14]. Дещо по-іншому виглядає така ж трирівнева структура І.Зимньої, яку вона вибудувала на основі узагальнення ряду праць провідних російських вчених з даної проблеми: особистісні, що стосуються людини як суб'єкта життєдіяльності; комунікативні, які відображають можливості взаємодії з оточенням; і діяльнісні, що стосуються усіх видів та форм діяльності людини [4].

На основі поданих структур можемо констатувати, що компетентності перегукуються з елементами змісту сучасної освіти (знаннями, уміннями і навичками, досвідом творчої пошукової діяльності, досвідом ціннісних ставлень) і забезпечують здатність осмислено використовувати останні в конкретних навчальних та життєвих ситуаціях. Іншими словами, компетентність – інтегрований результат освіти, який дозволяє розв'язувати не тільки вузькофахові завдання, а цілий спектр життєво значущих та професійних проблем.

Ми логічно підійшли до поняття «професійна компетентність», що визначається дослідниками як структурований набір знань, умінь, навичок, спроможностей і ставлень, які дають змогу майбутньому фахівцю визначати, тобто ідентифікувати і вирішувати, незалежно від контексту, проблеми, що є характерними для певного напрямку професійної діяльності [9]. Крім того, усі дослідники підкреслюють, що суть професійної компетентності відображає ділову надійність і здатність успішно і безпомилково здійснювати професійну діяльність як у стереотипних, так і в нестандартних ситуаціях. Компетентність повинна бути конкретизована не тільки відносно побудови власного «Я» у нових умовах діяльності, а швидше спрямована на розкриття людини в самореалізації, яка може бути використана у «пошуку» себе як суб'єкта нової діяльності.

Свого часу в зарубіжній педагогіці набув поширення каталог ключових компетентностей, розроблений німецьким вченим А.Шелтенем, складові компоненти якого вважаємо за доцільне представити у нашій роботі:

- загальноосвітні знання, уміння і навички широкого профілю: культура мови, знання іноземних мов;
- загальнопрофесійні знання й уміння, необхідні для широкого кола діяльності;
- когнітивні здібності: здатність переносити знання й уміння з одного професійного виду діяльності в інший, самостійність і критичність мислення;
- психомоторні здібності;
- особистісні якості: надійність, відповідальність,

самостійність, оптимізм, рівень домагань, прагнення забезпечувати високу якість роботи;

- соціальні якості: співпраця, готовність до кооперації, комунікативність, толерантність, корпоративність, справедливість [14].

Як бачимо, каталог представляє собою комплекс професійно значущих, поліфункціональних якостей, від сформованості яких залежить ефективність діяльності у будь-якій сфері життєдіяльності. У зазначеному переліку вагоме місце відводиться ряду понять, які є дотичними до предмета нашого дослідження: знання іноземних мов, культура мови, готовність взаємодіяти з оточенням.

Однак кожна професія має свою специфіку і відповідний набір якостей. Саме тому ключові компетентності передбачають розвиток ряду ключових компетенцій, суть яких узгоджується та уточнюється в контексті професійного навчання. Наводимо визначення п'яти з них, які мають безпосереднє відношення до підготовки фахівців туристичної сфери і яким надається особливого значення у європейській професійній освіті [3, с.155].

1. Соціальна компетенція – здатність брати на себе відповідальність, спільно виробляти рішення, реалізовувати їх, толерантність до різних етнокультур і релігій, уміння поєднувати особисті потреби з потребами суспільства.
2. Комунікативна компетенція – передбачає володіння механізмами усного і письмового спілкування різними мовами, в тому числі й мовою комп'ютерного програмування, включаючи спілкування через мережу «Internet».
3. Соціально-інформаційна компетенція – передбачає володіння інформаційними технологіями і критичне ставлення до соціальної інформації, поширюваної ЗМІ.
4. Когнітивна компетенція – готовність до постійного підвищення освітнього рівня, потреба в актуалізації і реалізації особистісного потенціалу, здатність до саморозвитку.
5. Спеціальна компетенція – готовність до самостійного виконання професійної діяльності та оцінки її результатів.

Аналіз змісту наведених визначень дає підстави стверджувати, що компетенція, як правило, асоціюється з поняттями «здатність», «готовність». Виникає закономірне запитання: у чому відмінність між ключовими компетентностями і ключовими компетенціями? Ключові компетентності забезпечують загальну (багаторівневу) готовність фахівця до виконання професійної діяльності. Ключові компетенції – це знання в дії, в конкретній професійній ситуації. Ці знання не є особистісними характеристиками суб'єктів діяльності, у чому й полягає їх принципова відмінність від ключових компетентностей.

У вітчизняній педагогічній науці активно розробляється «еталонні моделі компетентності» [1], «комплекс професійних компетентностей» підготовки майбутніх фахівців у вищих закладах освіти [2], «життєва компетентність» у контексті основного завдання сучасної школи – навчити учня жити [5]. На особливу увагу заслуговує «концепція компетентності як провідна ідея для сучасної національної системи освіти», суть якої полягає в тому, що «система освіти тільки тоді може вважатися ефективною, коли її результатом буде компетентна особистість, котра володіє не тільки знаннями, моральними якостями, але й уміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях, застосовуючи здобуті знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність» [11, 15] Як бачимо з цитати, компетентність можна вважати одним з вагомих критеріїв підготовки фахівців у вищих закладах освіти.

Цікавим є той факт, що з позицій реалізації компетентнісного підходу дослідники вказують на відмінності у професійній освіті України та зарубіжних країн. У нашій країні зберігається орієнтація на підготовку фахівців широкого профілю, здатних здійснювати професійну діяльність, основою якої є інтеграція кількох (найчастіше суміжних) професій. У Німеччині, до прикладу, велика увага приділяється якісному формуванню професійних і спеціальних знань, умінь і навичок (дій) і додається блок ключових компетентностей. Параметри останніх мають широкий радіус дії, виходять за межі однієї групи професій, забезпечують психологічну готовність до інновацій у професійній діяльності, а при потребі – до перепрофілювання [3]. Важко надати перевагу вітчизняному чи зарубіжному досвіду професійної освіти, однак раціональні елементи ключових компетентностей та компетенцій варті уваги, що, окрім усього, пояснюється широким застосуванням інформаційних і комунікаційних технологій, яке висуває нові кваліфікаційні вимоги до фахівця, який повинен бути спроможним адаптуватися до сучасних технологій, при потребі безболісно змінювати види діяльності, володіти знаннями та уміннями споріднених професій.

Тим більше, що на міжнародному рівні кілька років поспіль

працює система сертифікації TedQual, яку проходять провідні вузи світу, що готують фахівців туризму. Система передбачає визначення рівня якості туристичної освіти на основі компетентностей. Як зазначає В.Федорченко, система відома в Україні сприяє удосконаленню змісту програм підготовки фахівців туризму в Україні та підвищенню [12]. Інтеграційні освітні процеси, активне розширення міжнародних контактів спонукають до появи нових термінів, які, зокрема, стосуються професійної підготовки студентів туристичної сфери. А.Василіук, апелюючи до поглядів польського вченого Т.Левовіцького, формулює поняття «цивілізаційна компетентність» як складний комплекс якостей, знань, умінь і навичок, адекватних до умов і вимог ХХІ ст. і необхідних для сучасного випускника вищого закладу освіти. На його думку, формування цивілізаційної компетентності забезпечується засвоєнням у навчальному процесі комплексу з восьми «культур»: ринкової, правової, демократичної, культури діалогу, організаційної, технологічної, екологічної та культури повсякденного життя [2, с.21].

У поданій класифікації культур, як бачимо, культура спілкування чи комунікативна культура відсутні, натомість вжито більш широке поняття – культура діалогу, яке вказує на готовність сучасного фахівця до комунікації в багатомовному інформаційному просторі як необхідність. У даному випадку під культурою діалогу розуміємо толерантність, неупередженість, знання етнічних стереотипів взаємосприйняття носіїв нерідної мови й культури, сприймання різних форм плюралізму, уміння уникати конфліктів або ж здатність розв'язувати їх.

У тезаурусі міжкультурної дидактики на основі уточнення взаємозв'язку між комунікативною компетенцією та усвідомленням деяких аспектів національної культури з'являється поняття «культурна компетенція», яке відображає зумовленість комунікації національною культурою і якому протиставляється «інтеркультурна (міжкультурна) компетенція», яка передбачає здатність взаємодіяти, спілкуватися у міжкультурному контексті, адекватно себе поводити у ситуаціях зіткнення з представниками інших культур» [17, с.264].

Інтеркультурна компетенція розглядається як частина іншомовної комунікативної компетентності і визначається відповідністю комунікативної та мовної поведінки у ситуаціях зіткнення з діями, позиціями та очікуваннями представників інших культур. Найбільш вагомими ознаками інтеркультурної компетенції можна назвати здатність встановлювати і зберігати позитивні стосунки з представниками інших культур, здатність ефективно спілкуватися з ними при найменшій втраті і викривленні інформації і насамкінець можливість досягнення необхідного рівня згоди та співпраці.

У наукових джерелах підкреслюється компетентнісна основа іншомовної комунікативної культури: «Комунікативна культура обов'язково включає у якості базового компонента сформовану іншомовну компетентність, тобто внутрішню готовність і здатність до іншомовного мовленнєвого спілкування, до комунікації на іноземній мові» [15, с.46].

На основі теоретичного аналізу представлених у даній публікації наукових джерел можемо безбездіяно стверджувати: чим вищий рівень компетентності суб'єкта, тим вищий рівень іншомовної комунікативної культури.

Висновки. Аналіз проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що іншомовна комунікація можлива за умов володіння суб'єктами іншомовного спілкування мовою як засобом комунікації. Рівень ефективності комунікативного процесу зумовлений рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетентності суб'єктів.

Стосовно туристичної сфери компетентність – це стійка готовність і здатність сучасного випускника вищого закладу освіти до виконання діяльності в зазначеній сфері «зі знанням справи». У нашому випадку важливим аспектом готовності до повноцінної туристичної діяльності виступають знання іноземної мови та практичні комунікативні уміння і навички. Звідси визначення іншомовної комунікативної компетентності як інтегративного утворення особистості, яке має складну структуру і виступає як взаємодія і взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетенцій, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну і міжособистісну комунікацію. Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів туристичної сфери на сучасному етапі розвитку світової спільноти слід розглядати як обов'язкову складову загальної фахової підготовки. Для забезпечення ефективності процесу формування іншомовної комунікативної компетентності слід розробляти нові методологічні підходи і визначати педагогічні умови їх реалізації, над чим сьогодні працюють вітчизняні вчені та педагоги-практики.

Література та джерела

1. Безгласна Л.М. Підвищення кваліфікації директорів загальноосвітніх шкіл з керівництва процесом виховання в учнів милосердя: Автореф. дис... канд. пед. наук. – К., 1996. – 21с
2. Василюк А.В. Професійно-педагогічна підготовка вчителів у Польщі (1989 – 1997 рр.): Автореф. дис... канд. пед. наук. – К., 1998. – 21с
3. Вінник Н. Проблематика концепцій ключових кваліфікацій і компетенцій у професійній освіті // Соціальна психологія. – 2008. – №1(27). – С.149-157
4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Электронный ресурс] / И.А.Зимняя // Интернет-журнал «Эйдос». – 2006., 5 мая. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
5. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Розвивати життєву компетентність // Шкільний світ. – 2005. – №37. – С.5-13
6. Маркова А.К. Психология труда учителя / А.К.Маркова. – М.: Просвещение, 1993. – 190с
7. Мильруд Р.П. Компетентность в изучении языка / Р.П.Мильруд // Иностран. яз. в школе. – 2004. – №7. – С.30-36
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін. // За ред З.Н.Курлянд. – 3-є вид., перероб. і доп.. – К.: Знання, 2007. – 495с
9. Пометун І.О. Компетентнісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів / І.О.Пометун. – К.: Презентація на нараді Центру тестових технологій, 2004. – 10с
10. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / Дж.Равен. – М.: Кошто-Центр, 2002. – 142с
11. Татаренко І. Компетентність – вимога сучасності // Світло: науково-метод. інф. пізн.-освіт. часопис. – 1996. – №1. – С.57
12. Федорченко В.К. Психолого-педагогічні проблеми підготовки фахівців для сфери туризму / 36. наук.-метод. семінару «Педагогіка і туризм: проблеми підготовки кадрів». – К.: КУТЕП, 2003. – С.6-16
13. Хуторский А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования // Народное образование. – 2005. – №2. – С.42-49
14. Шелтен А. Введение в профессиональную педагогику: Пер. с нем. – Екатеринбург, 1996.
15. Education and Society Today / Ed. by Harnett and Naich. – N.-Y., 1986.
16. Campbell R., Wales R. The Study of Language Acquisition // Lyons J. (ed.) New Horizons in Linguistics. – Harmondsworth: Penguin Books, 1970. – P.242-260
17. Kim Y. Intercultural Communication Competence: A Systems-Theoretic View // Ting-Toomey S., Korzenny F. (eds.) Cross-cultural Interpersonal Communication. – Newbury Park: Sage, 1991. – P.259-275

В статье раскрыта сутність іноязычної комунікативної культури майбутнього спеціаліста туристическої сфери в контексті компетентностного підходу.

The author of the article has considered the essence of foreign language communicative culture of a future tourist sphere specialist in the context of competency approach.